

más fejezeteknél is érvényesíteni kívánja. E fejezetnél, mondhatjuk, a leghosszabban elemzi a különböző irányzatok elméleteit, sajnálatos azonban, hogy kevesebb időt szán a tulajdonképpeni nevelési feladatok vizálására.

Könyvét a szerző az erkölcsi tulajdonságok kialakításának feltételeivel zárja. Az általunk felvetett problémák csak jelzik a vállalkozás jelentőségét. Az előszóból arra következtetünk, hogy a szerző e tárgykörben még tovább kíván munkálkodni, s könyvét a teljes kiforrottság előtt a sürgető igények követelésére adta közre. Úgy véljük, helyesen tette, mert így is segítséget nyújtott pedagógusainknak. Könyvét hasznosan forgathatják az osztályfőnöki tematikák, az egyes órák tartalmi kérdéseinek kidolgozásához, s nem utolsósorban ad segítséget a munkával való nevelés pedagógiai feltételeinek elvi tisztázásához.

Katona Katalin

AZ ISKOLÁS TANULÓK JELLEMZÉSE

P. Mesnard: *Éducation et caractère* c. műve alapján.

Tanulóink megismerése és jellemzése (általános- és középiskolában) még mindig igen sok nehézséget ad a pedagógusnak. Már pedig mindkettőre a pedagógiai gyakorlatban szükség van, bármennyire is közösségi nevelés a mi pedagógiai tevékenységünk. Folyóiratok, értekezletek iparkodtak segítséget adni a gyakorló pedagógusoknak. A sok haladás ellenére is a tapasztalat azt mutatja, hogy még mindig gyakori az elnagyolt jellemzés, belőle nem emelkedik ki a gyermek sajátos arca, a maga egyéni érdeklődéseivel, képességeivel, modorával, érzelmi életével, tevékeny vagy passzív alkatával, közösségi vagy szélső individualista törekvéseivel stb., stb. Márpedig a közösségi nevelésben sem közömbös, hogy milyen egyénekből épül a közösség és milyenekre akar hatni. A közösség-építés gyakorlati megvalósítása, a nevelés maximális hatékonyságának biztosítása, a tanulók igazi aktivizálása nem nélkülözheti a közösség tagjainak ismeretét, valamint ennek írásos rögzítését: jellemzését.

A tanulók megismerése és jellemzése céljából számbajöhető segédeszközök között e sorok írója jól fel tudta használni P. Mesnard: *Éducation et caractère* c.¹ művét. Nem állítjuk természetesen, hogy ez az egyedül használható ilyen irányú mű, azonban a tanulók megismerése és jellemzése szempontjából feltétlen hasznosságát bizonyította a Budapest, XX., Lázár utcai ált. iskolában 1958-ban tartott egyik nevelési értekezlet. Ott e sorok írója különböző típusú gyerekek jellemzését mutatta be a testület tagjainak. Érdekes módon itt a név nélkül felolvasott jellemzések alapján a pedagógusok rendkívül gyorsan ráismertek a különböző tanulókra, noha a jellemzett osztály növendékei már 1956-ban elhagyták az iskolát.

Mesnard műve, mely az egyes típusok nevelési eljárásával is foglalkozik, a *Heymans-Le Senne*-féle karakterológia alapján épül fel. Tudvalevő dolog, hogy ez a karakterológia sok nevelőnek megnyerte már a tetszését külföldön, és amint fentebb említettük — kellő körülményekkel — eredményesen használtuk a mi hazai viszonylataink között is.

Úgy gondoljuk, talán adhat némi segítséget a tanulók jobb megismerésére és árnyaltabb jellemzésére törekvő pedagógus számára ennek a — Mesnard és mások által is olyan sikeresen használt — jellemtanak a bemutatása.

*

Természetesen a jellem típusokat Mesnard könyve alapján mutatjuk be, ő direkt a gyerekekre alkalmazza a karakterológiát.

A *Heymans-Le Senne*-féle jellemtanban 3 tényezőnek a különböző kombinációja adja azt a nyolc típust, amelyek megállapítása igen komoly kísérleti módszerek alapján történt.

A három tényező:

1. Indulati élet (ingerlékenység).
2. Aktivitási tendencia.
3. Elsődlegesség ill. másodlagosság (másként az ingerek kifelé v. befelé vetítése).

¹ Presses Universitaires de France, 1953.

A fenti három tényező kombinációi adják az alábbi jellem típusokat:

1. nyugtalan — ideges (nerveux)
2. túlérzékeny — töprengő (sentimental)
3. heves — vakmerő (colérique)
4. szenvedélyes — elméletalkotó (passionné)
5. élénk — felületés (sanguin)
6. meggondolt — fegyelmezett (flegmatique)
7. jellegtelen — puha (amorphe)
8. zárkózott — száraz (apathique)

(Magyar elnevezések *Murányi Kovács Endrénétől.*)

Mindjárt itt megemlíjtük, hogy e jellemtan az egyéni sajátosságokat egyáltalán nem mereven, hanem dinamikusan kezeli, vagyis számol a szovjet pszichológiából is jól ismert tétellel, hogy a személyiség pszichológiai sajátosságai a tevékenységben alakulnak ki. Ebből a szempontból is alkalmasnak találhatjuk a személyiség pszichológiai vizsgálatára² és megismerésére.

A nyugtalan — ideges

Nagyfokú ingerlékenység, a megfontoltság és az igazi aktivitás hiánya jellemzi ezt a típust.

A külső környezet és a szervezet felől érkező ingerek nagymértékben hatásuk alatt tartják, innen érzelmi és kedélyéletének roppant változékonysága, hullámválása és szeszélyessége. Szeszélyének azonnali kielégítését keresi, ezért türelmetlen, és nem képes kitartó, jól átgondolt, rendszeres munkára, távolabbi érdekek tekintetbevételére. Nagy terveket sző, és addig míg e tervek ösztökélő ereje hajtja, végzi is a munkát, de ha egyes személyek, helyzetek összekuszálják „terveit”, elcsügged, vagy célszerűtlenül beleköt mindenkiébe, anarchiára lesz hajlamos, duzzog és aszociálissá válik.

Az iskolában és a családban észrevehető nagy „mozgékonytsága”, ez azonban egyáltalán nem a „vitalitás” jele, hanem sokkal inkább annak hiányát bizonyítja. Mozgása inkább „izgés — mozgás”, sokszor izgágaság. Éppen a mozgásos tevékenységek koordinációjával van baj. Nyugtalan „babrálásai”, amelyek állandóan zavarják saját és mások figyelmét az osztályban, ugyanezt a „fegyelmezetlen” mozgásos tevékenységet bizonyítják.

Egész lényében van valami „rendezetlen” életvezetés, a célok és eszközök megítélésében, megválasztásában bizonyos ügyetlenség.

Barátságainak alakulása olyan rapszodikus, mint egész lényé. Általában nem hű barát, hiszen mindent megun, így a barátokat is. Alapvető tulajdonsága a változás rendkívüli igénye. Az újnak a varázsa tudja érzelmi és értelmi tevékenységét mozgásba hozni, belső enerváltsága ettől stimulálódik. Ezért nem csodálkozunk azon, ha folyton új célok, kezdeményezések, barátok, társaságok, könyvek stb. ragadják magukkal.

Ahogy nem hű barát, úgy nem nagyon megbízható állításaiban sem. Könnyen hazudik, sokszor csak azért, hogy így dramatizálja mondanivalóját, felkeltse az emberek érdeklődését maga és elbeszélései iránt. Az emberek érdeklődésére, megbecsülésére, a dicséretre ugyanis nagyon számot tart.

Érdekes: vágyik a kitüntetésekre, de nem vágyik az uralkodásra. Sokkal bohémabb annál. Egyébként rossz megfigyelő, felületés ítéleteiben, és az absztraháló értelem sem erőssége.

Kiemelkedő személyiségeiben nem ún. „cselekvő” embereket, nem politikusokat, szervezőket, technikai szakembereket ígér ez a típus, hanem olyanokat, akiknél az érzelmi élet, a gazdag intuíció a tehetség feszítő ereje.

Le Senne-ék pl. ide sorolják Musset-t, Verlaine-t Baudelaire-t, Chopin-t, Byron-t. Sajnos, a jövőendő „zsenik” mellett a pedagógus számára a fő gond az a sok nehezen nevelhető gyermek, akiknek a közösségbe való beiktatása és a közösségben való nevelése adja a munka keményebb részét.

A pedagógus és a szülők részéről igen nagy türelem, együttérző szív és szeretetteljes „kérelhetetlenség” kívánatos ez önmagát kereső, határozatlan, és sokszor makacs, konok gyermek biztos irányítása céljából.

A „nyugtalan-ideges” taláékony aktivizálása a közösségben elengedhetetlen, ha a fent vázolt rendszertelenséget, szeszélyességet és aszociális magatartásból fakadó egyéb kilengéseit megfelelő mederben akarjuk tartani.

²Vö.: A. L. Snirmann : A tanulói személyiség vizsgálatának pszichológiai alapjai. (A tanulók személyisége és gondolkodása. Nevelés-élettani tanulmányok. Központi Pedagógiai Továbbképző Intézet. Tankönyvkiadó.)

Gyakran összetévesztik az idegessel. Sok a hasonlóság, de nagyon sok a különbség is a két típus között. Ingerlékeny ő is, kedélyvilága is nagyon hullámzó, annyira hogy az atmoszférikus változásokat is érzékeli. Az „ideges” típusnak impulzivitása eltűnt nála. Egy belső fék, a reflexióra, elmélkedésre való hajlam lefogja azt.

Éppen az a fő jellemvonása, hogy nagy belső indulati, érzelmi telítettségére nem tud cselekvésre átmenni, és így bekapcsolni a külvilágba ezt a zárkózott természetű, de forró, sőt forrongó belső életű típust. Kegyetlen nyomás ez a lefogott belső élet, és ez a külvilág felé csatornát nem találó önemésztdés. A következménye ennek, féltékenység, csüggettség, gondterheltség és magány. Sok egyéni és társadalmi elferdülés származik belőle. Nem könnyű felismerni, mert e típusból egyesek, mint mondtuk nagyon hasonlítanak az „idegeshez”: *törékeny külső, ingerlékenység, duzzadó hajlam* igen gyakori náluk is. Mások viszont igen nyugodtak és csak ritkán törnek ki heves megnyilatkozási formákban. Ismét másoknál a minden fiatalsággal együttjáró egészséges szenvedély, tűz sokáig eltitkolja a mélyben meghúzódó igazi lelki befeléfordulást, amely pl. a közösségbe való beolvadást fogja nehezíteni.

Leginkább tehát a közösséghez, a társakhoz való viszonyulásának megfigyelése adja meg a pedagógus számára a biztos tájékozódást. Az a képtelensége, hogy gazdag érzelmi életét a külvilágra áraszsa, odaviszi ezt a típust, hogy önmaga lesz saját érzelmi életének néha boldog, de általában megkínzott tárgya. Ha az érzelmi-indulati élet nem talál külső tárgyat, akkor saját magát fogja megkeresni, de már negatív előjellel. Az önvád, a büntudat, az önmagával való elégedetlenség, a lelkiismereti érzékenység mind kínzó jutalma annak a kétes kiválóságnak, mely saját magának ilyen eltúlzott felkutatására vállalkozott.

Nem nézi és így nem is látja a külvilágot, az embereket, a társakat. Az a kép tehát, amelyet róluk kap, sohasem egyezik azzal, amelyet belül magában róluk alkotott. A két végtel közötti ütközés folytonos, ezért melankóliája, befeléfordultsága és magánya állandósul. Az „érzékeny” roppant csökkent valóságérzete és érzékenysége felnagyít minden vélt vagy igazi sérelmet és az üldözés, az igazságtalanság érzetét kelti benne. Ellenállása a világgal szemben így megmerevedik, a félelem, bizalmatlanság állandósul és gyakran káros kompenzálóadásokhoz vezet.

A heves — vakmerő

Az ideges és a túlérzékeny alapvető jellemvonása tehát az igazi cselekvésre való képtelenség, vagy csökkent képesség. — Az erős tevékenység jellemzi viszont a heves-vakmerő típust. Gyors reakcióra képes a külvilág feléje ható ingereivel szemben. Igen szerencés e típus biológiai szempontból. Szervezete olyan gép, mely jól asszimilálja a táplálékot, azt feszítő energiává alakítja át, és az energiát gyorsan és megfelelően adja le. Már kisgyermek korban könnyű felismerni. Nem kell mindenáron tömni táplálékkal, eszik ő maga is, és lassan kibontakozik benne a súlyos, duzzadó energiájú gyermek. Nagy erővel rugdalózik a fürdőkádban, gyorsan és szívesen ismerkedik a külvilággal, annak tárgyaival és személyeivel. Nem fél tőlük, és nem fél — ellentétben a kis gyermekek nagyobb részével — az apjától. Szereti annak férfias és mély zengésű hangját, csodálja erejét. Gyorsan tanul járni, és miközben elindul a világ meghódítására, beleütközik mindenbe. Elesik, felkel — általában sírás nélkül — és tekintélyes dudorokkal a homlokán. 3 éves korban alig lehet már vele bírni, 6 éves korban már tehetséges verekedő és szemtelen krakéler. A pubertás valóságos forradalom számára. A nemi ösztön, mely igen fejlett ennél a típusnál, könnyen uralma alá kerítheti serdülő éveit. E téren igen komoly feladatokat várnak szüleire, nevelőire.

A vázolt biológiai portrénak, mint már jeleztük, duzzadó tevékenység-igény felel meg, mely fogható és gyors eredményeket akar. A külvilág birtokbavétele, meghódítása az alapvető tendenciája ennek a típusnak. Nem annyira egoista ő, mint inkább egocentrikus. Minden eszközt megragad, hogy előtérbe kerüljön, és a környezetében levő személyeket és tárgyakat úgy igyekszik felhasználni, hogy segítő szereplői legyenek neki abban a szélesre fogott színjátékban, melyben ő magának sajátította ki a főszerepet. Ez a jó húsi, életerős, mozgékony és közvetlen gyerek, eleinte a család jogos büszkesége. Papa, mama egyaránt büszke a nagyon férfias jellegű gyermekre. Érdekes, hogy leányoknál is erősen férfias lelki alkat tartozik ide. Ezek nem annyira a direkt női tulajdonságok felé fejlődnek, mint inkább bizonyos férfias irányító, vezető szerepre vágyanak. Az életerős, mozgékony, majd kötekedésre, verekedésre hajlamos gyermek azonban később igen sok bajt okoz a családban.

Mindjobban érezni kezdi a függetlenségi vágyat, mely oly gyakran szembeállítja a családdal. Minden családi botrány, amelyet okoz, fokozza e vágyát. Esetleg ki is jelenti, hogy gyűlöli a családját, és nem tud velük együtt élni. Nem szabad komolyan venni ezeket a kijelentéseket. Valójában lelke mélyén bensőségesen ragaszkodik övéihez, amit időnként hirtelen támadt elérzékenyülései és ragaszkodási megnyilvánulásai is bizonyítanak.

A családnak igen komoly problémát ad e heves, forrongó temperamentum serdülő-kori kezelése. Nehéz feladat vár rá akkor, amikor a nemi fejlődés idején alapjaiban megváltozott gyermek társas ösztöneit a normális keretek közé kell szorítani. Ha a családnak ez nem sikerül, könnyen válhat a gyermekből zabolátlan, züllésre is könnyen hajlamos ifjú.

A függetlenségi vágy és az erős tevékenység megjelöli az utat a családi és iskolai nevelés számára is. A lehető legtöbb dinamizmust kell biztosítani számára, de őrködni kell annak pozitív irányulására.

A szenvedélyes

Ezt a típust erős érzelmi, indulati élet, a megfelelő cselekvőképeség és a külső világ ingereire való megfontolt reakció jellemzi. Erős, igen értékes típus ez. A megfontolt-ság a reagálásban — amely kellemetlen fék lehet az elégséges indulati élet híján, nála erősen rendezett magatartást tesz lehetővé: mindig tudatában van céljainak és eszközeinek. Minthogy igen értékes típusról van szó, fontos mind a saját, mind pl. iskolában, az őt befogadó tanulócsoporthoz érdekelni, hogy hamar felismerje a nevelő az ilyen típusú fiút vagy leányt.

Három éves korig semmi nem jelzi előre e gyermekről, hogy később belőle többé-kevésbé kiemelkedő egyéniség válik. Sőt még az is előfordul, hogy kétségesnek találják, vajon értelmes-e. Nem találni meg náluk sem azt a nagy vitalitást, melyet a heves-vakmerőnél, sem azt a nyugtalan mozgékonytságot, amelyet az idegesnél találunk. Korai hangsúlyozott megfontoltsága nem teszi vállalkozó szelleművé, amire pedig olyan büszkék szoktak lenni a szülők. Nem vállalkozik nagy felderítő műveletekre a természetben. Míg a heves-vakmerő hamar megszerzi — néhány dudor árán a fején — mozgási egyensúlyát, a szenvedélyes méregeti a kockázatokat, és a falakba, asztalokba, székekbe kapaszkodva járja körül óvatosan a szobát. Főlöleges erőltetni, amikor úrává lett mozgási képességeinek, úgy megy ő egyedül, mint egy felnőtt.

A kísérletek beszámolójának olyan kislányról pl., aki 15 hónapos korában még semmit sem beszél. Aggódnak érte szülei, hogy nem lesz-e néma vagy gyengeelméjű. Az anyja azonban reménykedik, mert úgy veszi észre, hogy leánya érti, amit mondanak neki. Egyszer csak valóban elkezd beszélni. És még hozzá nem úgy, hogy elgügyögi azt a néhány szótagot, amit utánzás céljából mondanak előtte. Szavakat mond ki, amelyeknek fogalmi kapcsolata a tárgyakkal tökéletes. Hamarosan megkezdődik a kérdeztetés és magyarázás egymást váltogató sora, amely már jelzi e típus rendszerező jellegű érzelmi tevékenységét.

Az ilyen fiú vagy leánygyermek magatartása szintén felhívja a figyelmet már 4 éves korban. Életstílusa egészen jellegzetes. Az jellemző rá, hogy cselekvése nyugodt — tevékenység és alkotásjellegű — és benne nehéz megkülönböztetni a játékot a munkálkodástól. Sokszor nyakasnak is tűnnek fel e gyerekek, mert szívvel-lélekkel benne vannak abban, amit csinálnak, és nem szeretik, ha zavarják. Nehéz őket ilyen tevékenységükből kiemelni valamilyen ideális napirend céljából vagy a felnőttek szeszélyei, megfontolásai kedvéért.

E gyermek képzeletvilága mindig a valóságtól indul el, tőle kap szárnyakat. Ismerni, tudni kíván, mert született nagylelkűsége javítani, reformálni akar.

8—10 éves korban rajzolódik ki e típus arculata: a határozott cselekvés, a hiúság hiánya, komoly önértékelés, a gyengék és betegek iránti részvét és jóság, az állatok szeretete, jóhiszeműség és szolgálatkészség emberi kapcsolataiban, függetlenségvágy, pontosság, a család- és hazaszeretet. A családnak nincs nagy problémája vele. A gyermek szereti a rendet és a szabályos életvitelt. Idejében ott van mindenütt. Ha megadunk neki egy kis függetlenséget, nem fogja megzavarni a közösség életét. Nem ismeri az ideges vagy heves típus érzelmi kitöréseit, sem a túlérzékeny vagy az élnék-felületes még határozottabb gyengédségi megnyilvánulásait. A fiú ragaszkodás lelkének természetes és lényeges alkotóeleme, melynek mindennél meggyőzőbb tanújelét adja azzal, hogy odaadó gyerek, aki bánatot nem okoz. Jósága, figyelmessége pedig üdíti a családi életet. Bensőséges, idealizáló tisztelete a szülők iránt sokáig megmarad, főleg az apa iránt. Míg az ideges pl. inkább az anya csodálatában, túlzott imádatában fűrészi önállótlanágát és tehetetlenségét, addig ő az apát értékeli igen nagyra és sokáig. A pubertás megviseli

idegileg és szervezeten is, amit fokoz még a nagy szellemi érdeklődés, az esetleges iskolai túltérhelés. Fegyelmezni tudja azonban magát, és igen ritkán találjuk meg e-típusban a serdülők sexuales aberrációit. Egészségi megrendülése persze csak átmeneti.

Az élénk — felületes

Midőn a cselekvőképességet nem táplálja felfokozott érzelmi élet, viszont ez az érzelmi élet munkához láthat túlságos fontolgatás, mérlegelés nélkül, akkor az élénk-felületes típust látjuk magunk előtt. E típusnak jellemzője és fő értéke tehát a cselekvés. Csökkentebb érzelmi élet, erős cselekvés és kifejlesztés — ez a képlete. Az iskola padjainban vidám, egészséges, élénk és nyílt szellemű diáknak mutatkozik, aki könnyen figyel az órák magyarázataira, mindig jelentkezik felelésre. A tíz első között van bármilyen tárgyról van szó. Részt vesz majdnem minden iskolai és iskolán kívüli elfoglaltságban, sportban, stb. Ez bizony gyakran ki is fárasztja. Tevékeny, elég tehetséges, szilárdan megépített gyerek, aki kissé hajlamos érdeklődési területének és erőfeszítéseinek szétforgácsolására. Ha még nem nyerte el határozott arculatát, sokban hasonlít a heves típushoz. Miként ez utóbbi, ő is nagy vitalitással rendelkezik és igen jó étvágyú. Csecsemőkorában, akár leány, akár fiú, nagy boldogsággal veti magát a szopás gyönyörűségeibe, szívesen elaludna anyja vagy dadája keblén. Általában jó feltételek között növekszik, és hamar megmutatja azokat a társas hajlandóságait, amelyek típusára jellemzőek: szívesen válaszol minden közeledésre, minden hízelgésre, — kb. úgy, mint egy szelíd, helyes kis cicá. Nem fél a felnőttektől, és szívesen mosolyog rájuk. Mozgásos képességei jók, de nem olyan szerfelenül bátor, mint a heves-vakmerő.

Hamarosan megismerkedik a külvilággal, emberekkel és tárgyakkal. Főleg olyan játékokat szeret, amelyekben cserélni, vagy egyik helyről a másikra kell vinni a tárgyakat. Szeret pl. fűszerest játszani, mérni, apró holmit cserélni, tüveket tölteni vagy kiüríteni stb. Szereti a kertészkedést, érdeklődik az állatok, a gépek, autók, villamosok iránt, és millió kérdést tesz fel velük kapcsolatban.

A szexualitás mind a fiúknál, mind a leányoknál hamar nyilatkozik meg e típusban. Ébernek kell lenni szülőnek, nevelőnek, de nem kell túlságosan tragikusan venni ezt, és semmi esetre sem szabad felhívni a gyermekek figyelmét valami kemény megtorló intézkedéssel.

Értelmi koruk kibontakozása idején e típushoz tartozó gyermekek nagyarányú társas hajlamokról tesznek tanúságot. Családjukban elmondják, mit láttak, hallottak aznap a világban. Barátaiknak, barátnőiknek pedig gyakran elmesélik szüleik tetteit, szavait. E téren megmutatkozik ragyogni, feltűnni akarásuk a társalgásban és a társaságban. Míg a heves vagy a szenvedélyes kinos vitatkozásba kezd esetleg egy-egy témáról a szülőkkel, más gyermekek viszont meg sem nyílnak, az élénk-felületes esetében a beszélgetés a lényeges feltétel minden vele való szilárd kapcsolathoz.

A családi beszélgetésekben egyébként e típushoz tartozó leányok még szívesebben vesznek részt, mint a fiúk. Jó alkalom ez azonban mindkét nemnél arra, hogy az ilyen gyermekeknek morális nevelését ezzel a módszerrel teljesítsük ki. Világosan megfogalmazott elvek fogják a legmélyebb benyomást tenni rájuk. Ezek a gyermekek ugyanis — érdekes módon — nagyon fogékonyak az általános érvényű szabályok iránt, de nincs elég mélység önmagukban arra, hogy ilyeneket önmaguktól is felfedezzenek.

A szülők kell, hogy nagyon ügyeljenek a beszélgetések, elbeszélések igazságára, mert e gyermekek nagyon könnyen hazudnak. Akár azért, hogy szépítsék meséiket, akár pedig, hogy egyéni érdekeiket szolgálják.

Egyébként van érzékük az objektivitás és a tudományos ismeretek iránt, úgyszintén határozott hajlamuk a bátorságra és őszinteségre, úgyhogy a hazugság ingerét ezzel tompíthatjuk náluk. A sport és egyesületi élet a maguk szabályaival szintén alkalmat adhatnak a korrektség kifejlesztésére. Kedves, szimpatikus vonása e típusnak a békülékenység. Igazi haragra nem is képes.

Kevésbé örvendetes vonása azonban az a felszínesség, amely könnyen teszi ki nem kívánatos társaságok káros hatásának. A milió roppant hat rá, ezért e már előre meghatározta e típus pedagógiai alakításának körültekintő, a környezetre igen erősen támaszkodó feltételeit.

A jellegtelen — puha

E típus jellemzője egy bizonyos lelki renyhesség, amely az energiakészletek elégtelen mozgósításának, és az általános tónus gyengeségének köszönhető. Ez nem azt jelenti tehát, hogy a készletek éppen úgy hiányoznak nála, mint az idegesnél. Épp ellen-

kezőleg: az elemi ösztönök túlsúlya és az a bizonyos alapvető renyhesség időnkint bizonyos elhízásra teszi hajlamossá, ami néha erőteljes konstitúció benyomását keltheti. Így pl. e csecsemő a legjobb étvágyú és a legsúlyosabb csecsemők közé tartozik. A mamák nem is nagyon értik, ha az orvos vagy egy jószemű pedagógus kevés csodálatot mutat az ilyen pufók, pocakos gyermekek láttára. Az a tény, hogy az ilyen gyermekek egész érzékelő berendezése csak a felhasználható dolgok észrevételére képes és megfelelkezik egyúttal a megismerő feladattól, bizony nem túlságosan megnyugtató.

A gyermek súlynövekedésével tehát nincs baj. Ennek ellenére ellenálló képessége a gyermekbetegségekkel szemben igen gyakran nagyon is csekély. Ha azonban gondosan ügyelnek rá, jó egészségben és erőben érheti el a serdülést. A lányok gyakran kissé puhányabbak, mint a fiúk. Egészen véve azonban e típus külső megjelenése inkább az élénk-felületetes típushoz hasonlít. Pl. a futball-csapatban, ahol e típus erősen képviselve van, nehéz megkülönböztetni őket egymástól.

A jellegtelen-puha gyermek azonban korán elárulja néhány feltűnő vonásával, hogy testsúlya rabságában tartja szellemét. A szellemi életnek az a villódzó jelentkezése, mely a gyermeki szemekben annyira rokonszenves tud lenni, önála szinte ismeretlen.

Mesnard leír pl. egy tízéves fiút. Korához képest inkább nagyon mondható. Elég jól megépített fiú, de mell- és hasizomzat nélkül. Reggelenként valóságos tortúrát jelent kiráncigálni az ágyból. Egyedül az a gondolat képes felkelésre bírni, hogy nővére megeszi az összes kakaókészletet reggelire. Ekkor torzonborz üstökkel és álmos szemekkel becammog az ebédlőbe, vagy a konyhába. A lehető legnagyobb gonddal megtölti gyomrát, felöltözik és még félig álmosan érkezik az osztályba, hogy ott folytassa szundikálását. Délben az ebéd igen jól esik neki, bőven szed a mártásféléből, hogy bőséges mártogatással pótolja, amit a húsadagjában kicsire szabtak. Este vitézül megvacsorázik, és az álmom öleli magához az asztalról.

Minthogy a reflexív élet nem kenyerre, semmi ambíciója nincs, ami valóban méltó a névre. Valami határtalan kielégülés egy lapos középszerűségben, hogy ne mondjuk: szenvtelenségben, ez a jellemzője. Megelégszik azzal, hogy él, hogy van. Az élénk-felületetes *carpe diem* jelszavát vallja, de azt sokkal töményebb és csak szervi nívón. Az érzékelés világába beágyazva él, és ezáltal valamiféle biológiai alkalmazkodást valósít meg, ami neki a teljesség illúzióját adja. Együtt rezeg a környezettel, melynek megnyitja mohó és élvezetre beállított érzékelő berendezését. Jelen lenni a lehető legkevesebb erkölcsi és lélektani erőfeszítéssel a világ simogató látványosságán, ez érdekli csak.

Néha fontos szerep is kijuthat neki nagy alkalmazkodó képessége révén, de az, amiről mindenhol felismerhető: az a fantáziátlan belesimulás az élet langyos áramába.

A gátlástalan bűnözés szintén gyakran jellemző rá. Alaptermészetében sok pathológia felé elhajló vonás van. A mindennapi kriminológiában vagy háborús és egyéb bűncselekményekben az ilyen egyének igen jelentős szerepet játszanak. Nem szabad tehát túlságos optimizmussal nézni egy olyan jellemet, amelynek kezdeti puhasága a legnagyobb brutalitásokhoz is elvezethet. Nevelése igen komoly feladat mind a szülőknek, mind a nevelőnek, mind pedig a társadalomnak. Ennek a jellegtelen, alaktalan típusnak a lehetőség határain belül valami szilárd tartást kell adni: közeli, elérhető célokat, amelyeket értékelni is tud. Az ezekért való küzdelem visszaadja neki az akarat íztét és a siker varázsát.

A meggondolt — fegyelmezett

Csecsemő korában nem nagy étvágyú, gyakran kényes gyomor-bélrendszerű gyermek, általában inkább vézna testalkattal.

Nagy homloka, hegyes álla, erősen aláhúzza azt a komoly, értelmes benyomást, melyet az ember kap róla mindjárt kicsiny korában.

Nyugodt, kevésbé érzelmi lény, és igen hamar megfontoltan, felnöttesen gondolkodik. Örömet leli abban, hogy elméjét kissé fontoskodva — de azért nem bántóan — használhatja. Könnyen engedelmeskedik, mert megérti a szülői parancs szükségességét és előnyeit. Hamar felnöttes szokásokat vesz fel, főleg ha a házkörülire rendről van szó. Egyébként a rendszeretet egész érzelmi életének az alapja. Ha szükség lenne rá, szinte ő szeretné figyelmeztetni szüleit, hogy idejében kell enni, hogy nem szabad a könyököket asztalra tenni étkezés közben stb. Szereti a szüleit, mert azok az ő szülei és be is bizonyítja ezt a szeretetet azzal, hogy magatartását az övék szerint irányítja. Ha egyetlen gyerek — ami nem ritka —, hamarosan éppen olyan komoly, megfontolt lesz, mint ők, és szüleivel együtt tipikus példáját adja annak a háromtagú együttesnek, melyet olyan gyakran lehet látni a vasárnap délutáni családi kirándulásokon vagy sétákon.

Ha viszont többgyermekes család tagja, akkor minden áron megpróbál egy kis önálló birodalmat teremteni valamelyik szobában, vagy egyéb megbízható és zárható

helyen. Itt védve az általános rendtelenségtől, elmerül csodálatos játék-konstruációival, vagy — ha kisleány — babáival, amelyeket gondosan öltöztet és pazar kelengyével lát el. Itt védik az ilyen gyermekek idegen, rendbontó beavatkozásaitól kis gépeiket, szerkezeteiket, babáikat, gondosan ügyelve arra, hogy egyetlen csavart, egyetlen babafőkötőt se vigyen el senki.

Ennek ellenére a kis „meggondolt” megbízható, hűségese barát. Önála a barátság nem olyan, mint a „hevesek”, az „élénk-felületesek” pajtássága. A barát itt nemcsak játszótárs, aki csak a játékban társ, hanem részese valamiképpen a belső életnek is.

Érzékisége, miként érzelmi élete is, általában gyenge. Az észtipushoz tartozik, akinél a lényeges érdeklődés igen hamar az agy felé tolódik el. Ha nő, igen gyakran nem megy férjhez, és ha férfi, nem nősül meg. Azonban, ha pl. egy ilyen típusú férfi megnősül, hűségese, eléggé otthonülő, bár kissé zsarnok férj lesz belőle. Egy kiegyensúlyozott és megértő nő boldogságát azonban biztosítani tudja.

Az érzelmi élet hiánya magyarázza, hogy a művészet nem igen hatja, nem igen rendíti meg. (A benne levő intellektuális elem érdekl. inkább.) A sportra ugyanez áll.

Iskolában a tanító, tanár hamar értékelni fogja nyugodtságát, korrektségét, pontosságát. Ő valóban mindig rendszeres, módszeres. A tudományágak közül is az ilyen jellegűek vonzzák: a matematika, fizika, a természettudományok. Főleg ezeknek az a része, amely az ő szintetizáló szelleméhez közelebb áll. A filozófia szintén számot tarthat érdeklődésére. — Persze a kisebb kaliberűek között nem találjuk meg ugyanezt. A matematikusból alacsonyabb nívón esetleg csak bérelszámoló, számvizor lesz. Kedvezőtlen esetben számkukac. A nagykonceptiójú nyelvészből nyelvemester, a konstruktőr mérnök helyett esetleg csak képzett műszerész stb.

A pedánságra, a pontosságra való hajlam igen értékessé teheti a „meggondoltat” az osztályban, különböző közösségi megbízatások pontos végrehajtásában, eseménynapló vezetésében, a kitartást igénylő vállalkozások segítésében.

A zárkózott — száraz

A lecsökkent ingerlékenység, a gyenge aktivitás és a befeléfordulás adja e típust. Fiziológiai megjelenésére jellemző a keskeny és hosszú arc, a finom, fáradt bőr, az erőtlen, határozatlan tekintet, a hosszú karok, melyek fehér, enervált kezekben végződnek. Az egész a distingváltság benyomását teszi. Érdekes módon felnőtt korában könnyen lesz ideálja olyan leányoknak, akik férfi ideáljukat nem a férfiasságban, hanem a költői romantikában keresik.

E típus éppúgy előfordul a szegény, rosszul táplált családokban, mint a legelőkelőbb körökben: a túlságos nyomor és a túlságos fényűzés egyaránt termeli az életre kellően fel nem fegyverzett egyedeket.

Az apathikus gyermek — főleg a fiú — valami görcsös ragaszkodással kapaszkodik a család valamelyik tagjához: az anyához, egy nagyobb nővérhez. Védelemre van szüksége a külvilág látszólagos közönyével, „barátságatlanságával” szemben. Persze, ez a külvilág esetleg egyáltalán nem közönyös, ő maga, egész befelé vetődő lelki élete viseltetik könnyen a világgal, emberekkel, tárgyakkal szemben, és saját közönyét, ridegségét vetíti bele az emberekbe, a külvilágba. Elzárkózik előlük, bezárkózik magába és fél a külvilágtól. Ezért van szüksége az anyja „szoknyájára”, a védelemre. Kis létszámú családban még ez talán megy egy darabig, de ha több testvér van, vagy ha sok a gond a családban, hiányzik a védelem, a biztonság, — a magára maradt gyermek talán soha be nem gyógyuló sebeket kap az étellel való első találkozásból.

A testvérek nem könnyen értik e gyermek állandó húzódozását a közös szórakozásoktól, sem a különleges bánásmódot a szülők részéről. Ha ezenkívül e gyermek árukkodó és kétszínű, a gyermekek többsége nyílt hadat üzen neki, mert a felnőttek beépített kémjének tekintik és kiközösítik maguk közül.

Az iskolában könnyen megnyeri tanítójának elismerését, mert tanulékony és hű a dolgai külső megjelenésére. Füzeteit nem tintázza be, könyveim nem csinál számárfületeket, ügyesen olvassa és mondja fel leckéjét.

A figyelmes tanító azonban hamar észrevesz valamit: a jól végzett cselekvés gyönyörűséget kelt minden gyerekben, az apathikus azonban fáslutan reagál minden ilyesmire. Nem örül igazán munkájának, erőfeszítéssel kiérdemelt sikerének. Aztán nem játszik. A tízpercekben leginkább egyedül és mogorván húzódik meg távol a társaktól. Előfordul, hogy ilyenkor rombolásra, bútorok összefaragására, ablak megrepesztésére is vetemedik. Ügyszintén előfordul, hogy örömet leli állatok kínzásában is.

Az egészséges és szilárd iskolai közösség, éber és intelligens szülők sokat tehetnek e meglehetősen hátrányos típus némi helyreigazításában. A közel eső, de kedvezőbb típusú

gyermek hatása igen előnyösen felhasználható. Egy „megdondolt-fegyelmezett” vagy egy „érzékeny” típusnak a barátsága feltétlen üdvös lehet a „zárkózott—száraz” fejlődésére. A gondosan megválasztott pálya szintén segítségére lehet, hogy kevés pozitív előjelű tulajdonságait érvényesíteni tudja.

*

Mesnard, amikor a Heymans-Le Senne-féle típusok gyermeki „arcát” megrajzolja, nem követ könyvében bizonyos meghatározott rendszert (pl. mozgásos tevékenység, indulati élet, akarati élet stb., stb.). Célja inkább az, mint látjuk, hogy az egyes jellem-típusoknak „profil”-t adjon, hogy így jól megmaradjanak emlékezetünkben. Természetesen ún. „tisztá” típust a gyakorlatban ritkán fogunk találni, de egy-egy tanuló lelki feltérképezéséhez — kiindulásul — mindenkinek adhat e jellemtan segítséget.

A műnek pedagógiai vonatkozású részét itt nem ismertetjük, a mi feltételeink ugyanis nagyban mások, mint a polgári környezet. Éppen ezért a különböző jellem-típusok közösségi és egyéni nevelését nekünk magunknak kell kidolgoznunk, esetleg a fenti karakterológiai ismeretek birtokában.

Egye (András)

A KITŰNŐSÉGEKRŐL ALKOTOTT FOGALMAK A PEDAGÓGIÁBAN

The Yearbook of Education, 1961. London. Evans Brothers Ltd. 503 lap.

A kitűnőségről alkotott fogalmak a pedagógiában: ezt az összefoglaló címet adja a *Yearbook of Education* szerkesztő bizottsága 1961-ben összeállított kötetének. A tárgyalta probléma köre azonban szélesebb, mint a cím tartalmaé. 46 szerző 3 nagy fejezetben, összesen 47 tanulmányban keres feleletet arra a kérdésre, indokolt-e és lehetséges-e a tehetséges tanulók különleges pedagógiai vezetése, megmutatózó képességeik ápolása és fejlesztése, akár a köznevelés-meglevő intézményrendszerén belül, akár célszerű önálló intézmények, intézkedések segítségével. A három fejezet közül az első a *kitűnőség fogalma* címen 13 tanulmányt foglal egybe (köztük egyet Jugoszláviáról), a második a *tehetséges gyermekek gondozása* címen 19 országról ad helyzetrajzot (köztük van a Szovjetunió, Bulgária, Lengyelország), a harmadik *esettanulmányok* címen részletproblémákat tárgyal, egyes intézmények munkáját ismerteti (köztük a Bolsoj Balett Iskoláét). A kötet ismertetésénél nem követhetjük ezt a beosztást. A rendelkezésünkre álló terjedelem figyelembevételével a probléma időszerűségére, a tehetséges gyermekekről alkotott nézetekre és a nevelésben már érvényesülő vagy javasolt megoldásokra térünk ki a közölt anyag felhasználásával.

I. A probléma időszerűsége

Kitűnő emberek mindig voltak, és kitűnő tanulók is, mióta iskolák működnek. Azt azonban igen nehéz lenne bizonyítani, hogy a társadalmi élet egyik-másik területén kitűnő emberek kitűnő tanulókból kerültek ki, és hogy a kitűnő tanulók váltak kitűnő emberré. Sokat írtak az iskola és az élet másféle mértékéről. És írtak arról is, hogy ez az élet számára nem jó. Platon már minden értet felsorakoztat a mellett, hogy az állam vezetőit a megismert kitűnőkből kell kiszemelni, és ezeket különleges neveléssel kell felelős tisztükre képesíteni.

A probléma felmerülésének napjainkban a nyugati államokban nem az az általános emberi érdek és igény az indoka, mely végső fokon a *mindenki képességei szerint* elvben fejleszhető ki. Az egyes tanulmányok okfejtését nagyon leegyszerűsítve, két egymással összefüggő, egyetemesen érvényesülő és egy különleges tényezőzt említünk meg, melyek a tehetségesek — a kitűnők — különös figyelembevételét sürgetik:

Az első a merev osztálytagozódás lazulása és az életszínvonal emelkedése: ennek a két ténynek iskolai következménye a középiskolai tanulók számának folytonos növekedése, az egységes, szelektáló, a magasabb tanulmányokra kizárólagos joggal előkészítő középiskola ágazatokra bomlása, a műveltséghez vezető egyetlen „királyi út” helyett a párhuzamos utak sokasága... De ezzel a folyamattal párhuzamosan igen bonyolulttá vált a gazdasági és társadalmi élet szervezete. Ahol nem lehet szocializmusról beszélni, ott technikai társadalomról, nivellált hivatási társadalomról, esetleg egyszerűen a modern élet követelményeiről értekeznek, mindig azzal a levont következtetéssel, hogy nincs többé egyféle értelmiség, hanem sokféle... Egy ilyen bonyolult igényeket támasztó közösségi élet differenciált iskolaszervezetet kíván meg, mely képes